

بررسی راهکارهای ایجاد و تقویت انس دانشجویان با تفسیر قرآن

کوروش زارع شیبانی*

چکیده

علی‌رغم سیاستگذاری‌های انجام یافته در زمینه روش‌های ترویج فرهنگ و معارف قرآنی در جامعه از سوی شورای عالی انقلاب فرهنگی و شورای تخصصی توسعه فرهنگ قرآنی، راهبردها و راهکارهای عملی آن همچنان مغفول مانده است. این مقاله با تمرکز بر جامعه دانشجویی در صدد است تا راهکارهای ایجاد و تقویت انس دانشجویان با قرآن و معارف والای آن را مورد بررسی قرار دهد. فرهنگ‌سازی در مقاطع تحصیلی پیش از دانشگاه، اتخاذ جذاب‌ترین روش در تولید و ارائه محتوا، توجه به عوامل انگیزش در مخاطب، استفاده از راهبردهای مبتنی بر «کونوا دعاء الناس بغير السننکم» و لزوم ایجاد تحول در معیارهای گزینش مربیان و مدرسان معارف قرآنی، توجه به نقش و تاثیر رسانه و هنر در تربیت پنهان جوانان و اندیشیدن جهت به کارگیری تدبیر مناسب در پاسخگویی به شبهات مطرح پیرامون قرآن و آموزه‌های آن، از جمله این راهکارها است.

واژگان کلیدی

انس با قرآن، انس با تفسیر قرآن، ترویج فرهنگ قرآنی، درس تفسیر موضوعی قرآن.

a_2281088@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۶/۱۲

*. مربی گروه معارف اسلامی دانشگاه فرهنگیان.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۱۱/۱۹

طرح مسئله

عصر حاضر، در ظاهر اوج قدرت نمایی شیطان و افول ارزش‌های دینی است، به گونه‌ای که برخی دوران خدامحوری را تمام شده تلقی کرده‌اند؛ (کرد فیروزجایی، ۱۳۸۶: ۱۵۷) اما این سرایی است که چند روزی بیش جلوه‌گر نباشد که «جاءَ الْحَقُّ وَ زَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا» (اسراء / ۸۱) امروزه عطش نیاز به دستورهای حیات‌بخش قرآن، مرزهای کشورها را درنوردیده و بسیاری از اندیشمندان کشورهای غربی برای نجات، چشم به نسخه قرآن دوخته‌اند. قرآن‌سوزی کشورهای مدعی فرهنگ و تمدن نشان از اوج زبونی و بن‌بست مکتب لیبرالیسم در اداره جهان امروز است که «يُرِيدُونَ لَيُطْفَئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ». (صف / ۸)

در کشور ما نهادهای مردمی و دولتی فراوانی در زمینه ترویج قرآن کریم و انس با آن فعالیت می‌کنند. ثمره بابرکت این تلاش‌ها هرچند در برخی زمان‌ها و مکان‌ها نمود می‌یابند اما آن‌گونه نیست که درخور امت پیامبر خاتم‌الکونین ﷺ و منتظران ظهور حضرت حجت‌الشیبه باشد. افزون بر این در برخی از این فعالیت‌ها به پی‌ریزی مستحکم عقیدتی مخاطبان بر اساس آموزه‌های قرآن کریم نیز توجه شایانی نشده و به آموزش‌های سطحی و تغییرات ظاهری بسنده شده است.

این پژوهش به دنبال پاسخ به این سوال است که راهکارهای تقویت و تعمیق انس و الفت دانشجویان با قرآن کریم و تفسیر آن چیست؟ در مسیر تقویت انس با قرآن چه موانعی وجود دارد؟

مقدمه

راهکارهای عملی^۱ که در این مقاله از آن سخن می‌رود راه‌ها و شیوه‌های عملیاتی کردن سیاست‌های^۲ کلی و راهبردهای^۳ کلان نظام اسلامی در راستای ترویج فرهنگ قرآنی است. این سیاست‌ها به صورت کلی تحت عنوان «منشور توسعه قرآنی» تدوین گردیده و تا حدودی راهبردهای آن نیز مشخص شده است؛^۴ اما هنوز تأثیرات چشمگیری از آن در جامعه دیده نمی‌شود. از دلایل این موضوع شاید کم‌توجهی به راهکارهای اجرایی است که مسئولان و متصدیان امور قرآنی باید آن را طراحی و عملیاتی نمایند.

1. course of action.
2. Policy.
3. strategy.

۴. سایت وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، دفتر هماهنگی و ترویج فعالیت‌های قرآنی.

مفهوم‌شناسی انس

واژه «انس» مصدری عربی است و با واژه‌های «وحشت» (مصطفوی، ۱۳۶۰: ۱ / ۱۵۸؛ عمید، ۱۳۵۱: ۱۴۶) و «نفرت» (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲: ۹۴) متضاد است. در حالت مصدری به معنای خو گرفتن، آرام گرفتن به چیزی و الفت گرفتن با آن است. (دهخدا، ۱۳۷۷: ۳ / ۳۵۴۷؛ مصطفوی، ۱۳۶۰: ۱ / ۱۵۸) و در حالت اسم مصدری، آن را به معنای خوگرگفتگی، مؤانست، الفت، همدمی، مصاحبت، دوستی، مودت، رفاقت، خرمی و بی‌پژمانی دانسته‌اند؛ چنان که شاعر گوید:

چو نیلوفر انس تو با جوی آب چو لاله همه جای تو در حجر
(دهخدا، ۱۳۷۷: ۳ / ۳۵۴۷)

بدین ترتیب بدیهی است انس و الفت با قرآن تا جایی که آرامش انسان وابسته به آن باشد، در واقع گونه‌ای درآمیختن با کتاب خدای تعالی است. اوج این حالت در سخن امام سجاده علیه السلام دیده می‌شود که فرمود: «اگر همه انسان‌های مشرق و مغرب بمیرند، آنگاه که قرآن با من است اضطراب و وحشتی نخواهم داشت.» (کلینی، ۱۳۶۲: ۲ / ۶۰۲) گروه هدف این نوشتار دانشجویان هستند که در آغاز جوانی بوده، در کشور ما غالباً در محدوده سنی ۱۸ سال یا کمی بیش از آن وارد محیط دانشگاهی می‌شوند و بنا به مقطع تحصیلی بین ۴ تا ۱۰ سال و گاهی بیشتر در این محیط ماندگارند.

ضرورت و اهمیت موضوع^۱

معجزه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برخلاف سایر کتب موجود به نام ادیان آسمانی، عین کلام الهی است. (بقره / ۷۵، توبه / ۶، فتح / ۱۵) کتابی است جهان شمول که همه انسان‌ها از مسلمان تا کافر، اهل کتاب و مشرک را مخاطب خود قرار داده است. (انعام / ۱۹؛ طباطبایی، ۱۳۸۶: ۳۸ - ۳۷) حقیقتی خالص و

۱. وضع موجود قرآنی جامعه ما - از لحاظ انس با قرآن و مقصدی که باید به سمت آن حرکت کنیم - را مقام معظم رهبری این‌گونه تشریح می‌نماید: «در باب قرآن، ما باید اعتراف کنیم که سال‌های متمادی [در دوران طاغوت] جامعه ما با قرآن فاصله گرفت ... اما در دیگر کشورهای اسلامی ... این سیاست‌مداران و دولتمردان کشورهای عربی - که همیشه هم ما به دوری اینها از مبانی قرآنی در عمل، اعتراض داشتیم و داریم و اعتراض به حق هم بود، اما - قرآن در ذهن و زبان اینها حضور داشت. همیشه ما تأسف می‌خوردیم که ما چرا این جور نیستیم. مثل اینکه حالا اگر من بخواهم تشبیه بکنم، افراد باذوق ایرانی در خلال صحبتشان ممکن است جملاتی از گلستان سعدی، از شعر حافظ، جملاتی از فلان نویسنده معروف بیاورند، آنها از قرآن همین جور استفاده‌هایی می‌کردند؛ اما در کشور ما چنین چیزی نبود. ما از قرآن به خاطر نوع تربیتی که قبل از انقلاب وجود داشت، فاصله گرفته بودیم.» (مقام معظم رهبری، دیدار با بانوان قرآن‌پژوه، ۲۸ / ۷ / ۱۳۸۸)

همیشگی (طارق / ۱۴، اسراء / ۱۰۵) و بطلان ناپذیر (فصلت / ۴۲) است. توجه به این نکات دقیق، ما را به عظمت قرآن کریم و اهمیت انس با آن رهنمون می‌سازد. چنان که از پیامبر اکرم ﷺ روایت شده است که: «همانا قلب‌های مردم زنگ می‌زند همان‌طور که آهن زنگ می‌زند، و شفاف و صیقلی نمی‌شود مگر به قرائت قرآن». (دیلمی، ۱۴۱۲: ۱ / ۷۸)

در عالم تاریکی‌های مادی، قطعاً بی‌نور الهی نمی‌توان قدم از قدم برداشت که «قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ». (مائده / ۱۵) البته برای پیمودن مسیر، باید با نور قرآن همراه شد تا به آن نور مطلق متصل گردید که «يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَ يَخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَ يَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ». (مائده / ۱۶) انس با قرآن غبار غفلت را از دل انسان می‌زداید (مدثر / ۵۵ - ۵۴، بقره / ۱۵۲) و زمینه‌های گناه را در فرد و جامعه از بین می‌برد. انیس قرآن هم‌نشین شیطان نمی‌گردد (مدثر / ۳۶) و در فتنه‌ها اسیر باطل نمی‌شود (فرقان / ۱) همان‌گونه که پیامبر اکرم ﷺ اصحاب را در طوفان فتنه به قرآن سفارش کرده، می‌فرماید: «فَإِذَا التَّبَسَّتِ عَلَيْكُمْ الْفِتْنُ كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ فَعَلَيْكُمْ بِالْقُرْآنِ فَإِنَّهُ شَافِعٌ مُشَفَّعٌ وَ مَاحِلٌ مُصَدِّقٌ وَ مَنْ جَعَلَهُ أَمَامَهُ قَادَهُ إِلَى الْجَنَّةِ وَ مَنْ جَعَلَهُ خَلْفَهُ سَاقَهُ إِلَى النَّارِ». (کلینی، ۱۳۶۲: ۲ / ۵۹۹)

از سوی دیگر موضوع سخن در اینجا نسل جوان است، آنان که به ملکوت الهی نزدیک‌ترند و هنوز ریشه‌های گناهان در درون جانشان ریشه‌دار نگردیده است. (امام خمینی، ۱۳۶۸: ۲۲ / ۳۴۴) جوان همان‌طور که امیرمومنان ﷺ می‌فرماید: همچون زمین مستعد، آماده پذیرش هر نوع بذری است. (نوری، بی‌تا: ۴ / ۴۲۶) به سبب همین آمادگی، پاکی و لطافت روح است که جوان مؤمن اگر قرآن تلاوت کند کلام خدا با گوشت و خونس آمیخته می‌گردد. (صدوق، ۱۴۰۶: ۱۰۰)

مقدمات ایجاد انس با قرآن

جوانی که قرار است از قرآن آرامش بگیرد (رعد / ۲۸، یس / ۶۹) و گوشت و خونس با آن آمیخته گردد، می‌بایست از دروازه دیدن، شنیدن و تلاوت آیات شریف قرآن وارد گردد اما به تلاوت ظاهری رضایت ندهد: «الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ»؛ (بقره / ۱۲۱) بلکه با مجاهدت به دریای عظیم تفکر و تدبیر راه یابد. (نساء / ۸۲، ص / ۲۹، محمد / ۲۴) البته آن که در این تفکر و تدبیر شناگر قهارتری باشد، گوهرهای بیشتری صید خواهد کرد. بدیهی است برای شنا در دریای بی‌کران کتاب الهی به هر دو علم اکتسابی که حاصل تحصیل است و علم افاضی که حاصل تهذیب می‌باشد، نیاز است و در این میان قاری که به فرمان «فَأَقْرءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ» (مزمّل / ۲۰)

و «لیدبروا آیاتیه» (ص / ۲۹) عمل می‌کند، در میدان عمل نیز توانمندتر شده به قله‌های بیشتر و فرازمندتری از عمل به وحی دست خواهد یافت.

با توجه به آنچه ذکر شد مهم‌ترین مقدمات ایجاد انس با قرآن کریم چنین است:

الف) ایجاد انگیزه و علاقه به قرآن

نظام جزا و پاداش ادیان، در واقع نظام تشویق و حرکت‌آفرینی است و قرآن کریم برای ایجاد انگیزه و رغبت از تبشیر و تندیهای مکرر و متعدد استفاده می‌کند تا آنجا که «بشارت» و «رحمت» از نام‌های مبارک قرآن است. (بقره / ۹۷، نحل / ۸۹ و ۱۰۲، نمل / ۲، احقاف / ۱۲، یونس / ۵۷، اسراء / ۸۲) برای ایجاد انس پایدار در افراد ایجاد انگیزه و میل اولیه ضروری و حیاتی است اما در آموزش قرآن و علوم دینی رسمی، به این امر به صورت علمی توجه کمی شده است. حتی در دانشگاه‌ها که مهم‌ترین مراکز علمی به شمار می‌آیند توجهی به این امر نشده و نهایت چیزی که به آن پرداخته شده ارتقاء محتوایی کتب معارف اسلامی دانشگاه و تلاش برای جذب استادان مسلط‌تر بر این محتواها بوده است و آنچه در این میان فراموش گشته است ارتقاء شکلی متون معارف اسلامی و تسلط علمی و عملی استادان آن بر روش‌های ایجاد انگیزه در بین دانشجویان است. شیوه‌های امروزی «ایجاد انگیزه» از حوصله این نوشتار بیرون است؛ اما به قطع این موضوع مهم‌ترین محوری است که جهت بسط فرهنگ قرآنی عنایت ویژه دستگاه‌های مرتبط را می‌طلبد.

عوامل ایجاد انگیزه خود به دو صورت بیرونی (جایزه، تأیید، محبت، احترام و مانند آن) و درونی (رضایت خاطر، احساس کفایت و عشق به پروردگار و مانند آن) هستند. در یک نظام آموزشی کارآمد، باید علم‌آموزان را به سمت عوامل درونی سوق داد؛ چرا که تشویق‌های به موقع و به اندازه بیرونی ضروری است اما استفاده مکرر و غیر علمی تشویق بیرونی مانع از خودانگیزگی و شوق درونی می‌شود. (کریمی، ۱۳۸۴: ۱۴۵ - ۱۱۰) از جمله عوامل درونی ایجاد انگیزه می‌توان به برخوردارهای عاطفی و صفات نیکوی مربی، گره زدن موضوعات درس با مسائل روزمره علم‌آموز و آفرینش لحظات و خاطراتی خوش از درس مورد نظر در ذهن مخاطبان اشاره کرد. (ر.ک به: دیل، ۱۳۸۴؛ دنی، ۱۳۸۸؛ اسپالدینگ، ۱۳۸۱)

تاکید بر این نکته ضروری است که «درک ضرورت و نیاز به قرآن» تاحدی شدیدتر از نیاز انسان به دم و بازدم خویشتن، مهم‌ترین هدف در ایجاد انگیزه درونی و پایدار است.

(صفایی، ۱۳۸۲: ۲۶ - ۱۱)^۱ البته بدیهی است انسانی که این اضطراب را فهمیده پیش از آن، چند گامی در مسیر درک ضعف و فقر خویش، درک عظمت بی‌منتهای او و دشواری ابتلای خلیفه‌اللهمی خود قدم برداشته است. «إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا» (احزاب / ۷۲) ما امانت [الهی و بار تکلیف] را بر آسمان‌ها و زمین و کوه‌ها عرضه کردیم، پس، از برداشتن آن سر باز زدند و از آن هراسناک شدند، و [لی] انسان آن را برداشت؛ راستی او ستمگری نادان بود».

برای آغاز مسیر انس، آنچه بیش از هر چیز در آموزش دروس مرتبط با قرآن اهمیت می‌یابد، شخصیت استاد، علاقه وی به تدریس، شیوه‌های تدریس و از همه مهم‌تر، نوع رفتار وی با دانشجویان و ایجاد رابطه فرد با فرد است. از امام صادق علیه السلام روایت شده است که «كُونُوا دُعَاةَ لِلنَّاسِ بِغَيْرِ أَلْسِنَتِكُمْ لِيَرَوْا مِنْكُمْ الْإِجْتِهَادَ وَالصِّدْقَ وَالْوَرَعَ». (کلینی، بی تا: ۲ / ۷۶)

یا رب از عرفان به ما پیمانهای سرشار ده چشم بینا، جان آگاه و دل هوشیار ده
مدتی گفتار بی‌کردار، کردی مرحمت روزگاری هم به ما، کردار بی‌گفتار ده

پس از دقت در به‌کارگیری مریبان خلاق و مہذب، مسائل دیگر همچون کاربردی کردن آیات مرتبط و مبتلا به روزانه در زندگی روزمره جوانان اهمیت می‌یابد.

۱. ایجاد انگیزه بیرونی

نگاهی به فرهنگ عمومی برخی کشورهای مسلمان مانند: پاکستان، مالزی، تونس، سودان و ... بیانگر آن است که قرآن کریم در فرهنگ عمومی کشور ما هنوز جایگاه شایسته خود را نیافته است. (بنگرید به: شعاعی) استاد مطهری درباره مہجوریت قرآن در بین ما سخنانی تأثربرانگیز دارد:

ما مسلمانان و مخصوصاً مسلمانان ایران، باید کاملاً به این نکته توجه بکنیم که درباره قرآن مجید واقعاً مقصر هستیم.

۱. هیچ دیده‌ای که در خانواده‌های فقیر، ماشین آب‌میوه‌گیری و یا رختشویی، چگونه مطرح می‌شود؟ همین که بچه‌های فضول می‌خواهند به برق وصلش کنند همه دست پاچه می‌شوند که صبر کن. بیا کنار! دست نزن تا داداش کتابچه را ببیند، دستورش را بخواند. ماشینی که نظام دارد نمی‌توان همین طور به آن دست زد و با آن رابطه برقرار کرد. علم می‌خواهد. کتاب می‌خواهد. [قرآن کریم، کتابچه راهنمای ارتباط ما با جهان هستی است؛ جهانی که علم جزئی ما از سیطره بر آن عاجز است.] این نظام وسیع‌تر برای من این‌گونه طرح می‌شد و ضرورت وحی این‌گونه احساس می‌شد.

چقدر اسباب تأسف است که تدریجاً باسوادهای ما هم که هرگونه کتاب علمی و غیرعلمی و حتی کتاب‌هایی را که به زبان‌های بیگانگان نوشته شده است می‌توانند قرائت کنند ولی از قرائت - چه رسد به حفظ - کتاب مقدس آسمانی خودشان ناتوانند، با اینکه قرآن مجید گذشته از سایر مزایایی که دارد یک مزیتش - که برای همین بوده است که مورد توجه واقع بشود - زیبایی و فصاحت و بلاغت قرآن است و این امر کم‌کم دارد در میان ما متروک می‌شود. من خیال می‌کردم تنها در کشورهای عربی حافظ قرآن زیاد است و عذر خودمان ایرانی‌ها را در این می‌دانستم که چون زبان ما زبان عربی نیست از دیگران خیلی عقب مانده‌ایم ولی امسال از یک مرد مطلع؛ یعنی استاد شیخ خلیل الرحمن، قاری مسجد النبى ﷺ، مطلبی شنیدم. این مرد که اصلاً اهل پاکستان است به دعوت حسینیه ارشاد برای تشویق یاد گرفتن قرآن و مخصوصاً قرائت قرآن و تجوید قرآن به شکل صحیح که نمونه‌اش به آن شکل در ایران وجود ندارد به ایران آمد و بحمدالله بسیار حسن اثر داشت. بسیاری از دانشجویان و جوانان تشویق شدند تلفش و آهنگ صحیح قرآن خواندن و تجوید قرآن را یاد بگیرند. او راجع به پاکستان - که مردم آن عرب زبان نیستند ولی مسلمان و معتقد و مؤمن و به قرآن علاقه‌مندند - گفت: «علاقه به حفظ قرآن در پاکستان و مجالس یاد گرفتن قرآن فوق العاده زیاد است» و ایشان که مرد مطلعی است و گزاف و گتره سخن نمی‌گوید گفت: «در حال حاضر در حدود یک میلیون نفر حافظ قرآن در پاکستان وجود دارد». (مطهری، ۱۳۷۷: ۲۵ / ۱۶۶)

یک. قرار گرفتن یادگیری و حفظ قرآن به عنوان یک امتیاز و معیار فراگیر در همه سطوح گزینش مدارس، دانشگاه‌ها و استخدام‌های ادارات؛ این معیار از بسیاری از روایات معصومین ﷺ قابل استخراج است. از پیامبر اکرم ﷺ نقل شده است: «اهل قرآن در بالاترین مرتبه آدمیان پس از پیامبران و مرسلین قرار دارند، پس آنان را کوچک نشمارید و حقوق‌شان را اندک نپندارید؛ زیرا آنان نزد خداوند از جایگاهی عظیم برخوردارند.» (صدوق، ۱۴۰۶: ۱۰۰)

دو. برگزاری مسابقات متنوع قرآنی با جوایز نفیس مادی و معنوی و تلاش در نوآوری در این زمینه؛ سه. تصحیح فرهنگ عمومی از طریق کتب درسی، فیلم‌ها و سریال‌ها و ... جهت بزرگداشت بیشتر قرآن و اهل آن؛

چهار. سوق دادن خیران و اهل وقف در جهت صرف مال بیشتر در این مسیر؛ متأسفانه بسیاری از عوام و خواص جامعه، برخی انفاق‌های آسیب‌زای فعلی را بر خرج اموال در ترویج فرهنگ قرآنی مقدم می‌دارند. در این زمینه بررسی نقش رسانه‌ها و سریال‌های سطحی تلویزیونی مانند «کلید اسرار» در

این فرهنگ‌سازی مخرب، ضرورتی حیاتی است.

پنج. سیاست‌گذاری برای استخدام مربیان خلاق، مومن و خوش‌سیرت در آموزش‌های قرآنی؛ علی‌رغم توسعه فناوری و آموزش‌های رسمی و غیر رسمی مجازی هنوز هیچ چیز جای ارتباط عاطفی یک مربی خوش ذوق باورمند و کاردان را پر نمی‌کند. اسوه‌های عملی همچنان بزرگ‌ترین خلأ بسیاری از کلاس‌های قرآنی است.

۲. ایجاد انگیزه درونی

برای انس واقعی و پایدارتر با قرآن باید قرآن‌شناسی و خودشناسی در ما تحول یابد (نقی‌پورفر، ۱۳۸۱: ۷۷ - ۵۵)؛ چراکه آموزش و پرورش رسمی و غیر رسمی ما در این زمینه نقایص مهمی داشته و بعضاً براساس مبانی توحیدی عمل نکرده و مخاطبان را از مسیر اصلی دور ساخته‌اند. از این رو مرتبی در این مرحله باید گام‌های زیر را بییماید:

یک. ایجاد و تقویت معرفت (بینش) نسبت به مقام و صفات بی‌منتهای گوینده قرآن (حج / ۷۴، زمر / ۶۷)؛ شناخت خدای تعالی، حکیم دانستن او، لطف بی‌کرانش و غنای ذاتی‌اش ما را در این مسیر راهنمایی می‌کند. آنگاه درک می‌کنیم که این جهان بیهوده آفریده نشده و لطف بی‌شمار خالق یکتا اقتضاء کرده است تا ما را در مسیر بندگی با کتاب و پیامبرانش راهنمایی کند.

دو. ایجاد و تقویت ایمان (گرایش) نسبت به مقام بی‌منتهای گوینده قرآن؛ معرفت را باید به دلمان برسانیم چراکه علم بی‌ایمان نافع و نجات‌بخش نخواهد بود: «وَجَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَ غُلُوبًا فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ». (نمل / ۱۴)

علامه طباطبایی در ذیل این آیه شریفه روایتی را از امام صادق علیه السلام آورده است که طبق آن کفر جحود و انکار به دو دسته تقسیم می‌شود: نوع اول همچون کفر دهریه که معتقدند نه خدایی هست و نه بهشت و جهنمی. نوع دوم کفر در عین علم و معرفت است. آنگاه از قول معصوم می‌افزاید آن این است که:

کسی با اینکه حق را شناخته، و برایش ثابت شده، انکار کند، که خدای عزوجل درباره‌شان فرمود: «وَجَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَ غُلُوبًا؛ دین خدا را انکار کردند، با اینکه در دل به حقانیت آن یقین داشتند، اما چون ظالم و سرکش بودند، زیر بار آن نرفتند»، و نیز فرمود: «وَ كَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ؛ قبل از آمدن اسلام بیهودیان به کفار می‌گفتند: به زودی پیامبر آخرالزمان می‌آید، و ما را بر شما پیروزی می‌بخشد، اما همین که اسلام آمد، بدان کافر شدند، پس لعنت خدا بر کافران باد». (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۱ / ۸۵)

سه. ایجاد و تقویت معرفت نسبت به شأن و مقام رفیع قرآن کریم (ثقل اکبر)؛ درک این که قرآن کریم تنها راه زندگی و سعادت بشری است؛ نه راهی در کنار سایر راه‌ها. کتابی است که خالق جهان بر اساس تکوین ویژه خود در آن به تشریح پرداخته (طباطبایی، ۱۳۸۸: ۳۳ - ۳۴) و به استوارترین راه‌های سعادت دعوت می‌کند. (اسراء / ۹)

چهار. ایجاد و تقویت ایمان نسبت به شأن و مقام رفیع قرآن کریم؛ باور به این معرفت؛ یعنی این که قرآن تنها راه زندگی و سعادت بشری است؛ نه راهی در کنار سایر راه‌ها. روشن است که گرایش، ثمره بینش صحیح و تهذیب نفس است و در مقابل مادی‌گری و شهوت‌پرستی، گرایش به معنویت و انس با خدای تعالی و کتابش را در قلب انسان می‌کشد.

فراموش نشود که ایجاد حس درونی مذهبی، موتور حرکت متربی است که هیچ جایگزینی نخواهد یافت. بنابراین تلاش برای شکوفایی معنویت درونی افراد از دوران مدارس و کم‌سالی با لحاظ کردن ظرائف سنی دانش‌آموز باید در دستور کار نهادهای تربیتی باشد.

پنج. ایجاد و تقویت معرفت نسبت به فقر و نیاز خود؛ پایه‌گذاری هندسه معرفتی حقیقی و صحیحی که در آن معرفت‌آموز به فقر ذاتی خود آگاه و بصیر باشد. تا آنجا که عطر «يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ» (فاطر / ۱۵) ای مردم، شما به خدا نیازمندید، و خداست که بی نیاز ستوده است» را از اعماق جان استشمام کند. این چنین خویش‌شناسی است که انسان را از مرض کبر و نخوت نجات می‌دهد و او را از امواج «نفسه» به ساحل «ربه» سوق می‌دهد: «قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ.» (مجلسی، بی‌تا: ۲ / ۳۲)

شش. ایجاد و تقویت ایمان نسبت به فقر و نیاز خود؛ در این مرحله نیز باید آنچه را انسان با چشم سر دیده است با گوش دل بشنود و مقدمه این مهم، دل سپردن به حضرتش و عبودیت وی است که العبودية جوهره كنهه الربوبية. (مصطفوی، ۱۳۶۰ ب: ۴۵۳)

هفت. ایجاد و تقویت معرفت نسبت به معلمان و مفسران حقیقی قرآن (ثقل اصغر)؛ لطف الهی ایجاب کرده تا ثقل اکبر بدون حافظ، مبین و مفسر نباشد؛ (نحل / ۴۴ و ۶۴) از این رو این دو ثقل تا قیامت، حقیقتی واحدند که به مقصد واحد دعوت می‌کنند.

۱. حدیث متواتر ثقلین که در کتب معتبر شیعه و سنی از طرق مختلف با الفاظ یکسان یا با اختلاف ناچیز نقل گردیده است، بیانگر نقش مهم دو ثقل عظیم در هدایت مسلمانان بوده و یکی بودن این دو را بیان می‌کند. (برخی از منابع روایی اهل سنت که روایت مزبور را نقل کرده‌اند، عبارتند از: حاکم نیشابوری، ۱۴۰۶: ۳ / ۱۴۸؛ نسایی، ۱۴۱۱: ۵ / ۵۱؛ ابن حنبل، بی‌تا: ۳ / ۱۴ و ۱۷.

با بیان فوق معنای فرمایش امام علی علیه السلام در محاجه با افراد ظاهربینی که می‌گفتند: «ما با قرآن بر سر نیزه نمی‌جنگیم» روشن می‌شود که فرمود:

ذَلِكِ الْقُرْآنُ فَاسْتَنْتَقُوهُ وَ لَنْ يَنْتَقِيَ وَ لَكِنْ أَخْبِرْكُمْ عَنْهُ: (نهج البلاغه، خطبه ۱۵۸)
از قرآن بخواهید تا سخن گوید، که هرگز سخن نمی‌گوید، اما من شما را از معارف آن خبر می‌دهم.

هشت. ایجاد و تقویت ایمان نسبت به معلمان و مفسران حقیقی قرآن؛ امروزه شاهدیم که رابطه قلبی شیعیان با معصومین علیهم السلام به خوبی از طریق زیارتگاه‌ها و هیئت‌های مذهبی برقرار می‌گردد؛ البته نباید نقش معرفت و بصیرت جهت نگاهداشت این سنگ‌های مستحکم مبارزه با طاغوت‌ها فراموش گردد.
نه. ایجاد طهارت درونی و دوری از گناهان (ر.ک به: نقی‌پورفر، ۱۳۸۱: ۱۴۳ - ۱۰۵)؛ این مطلب زمانی روشن‌تر می‌شود که با خود اندیشه شود که از صدر اسلام چه بسیار قاریان، حافظان و مفسران قرآن بوده‌اند که بی‌توجهی به طهارت درون، آنان را به مسیری خلاف کتاب الهی سوق داده است؛ بلکه در توجیه زشت‌کاری‌هایشان، هواهای خود را بر قرآن تحمیل کردند و افراد بسیاری را همراه با خود به گمراهی کشاندند.

درباره اهمیت پاکی درون، علامه طباطبایی ذیل آیات شریفه «إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ لَا يَسْمَعُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ» می‌نویسد:

آن کتاب مکنون که قرآن در آن است و یا قرآنی که در آن کتاب است، از دسترس اغیار و ناپاکان محفوظ است، و به جز پاکان کسی با آن تماس ندارد و به هر تقدیر کلام در سیاق بزرگداشت امر قرآن است، می‌خواهد قرآن را تجلیل کند، و از همین جا می‌فهمیم که منظور از مس قرآن، دست کشیدن به خطوط آن نیست، بلکه علم به معارف آن است ... و کلمه «مطهرون» اسم مفعول از باب تفعیل تطهیر است، و منظور از «مطهرون» کسانی هستند که خدای تعالی دل‌هایشان را از هر رجس و پلیدی؛ یعنی از رجس گناهان و پلیدی ذنوب پاک کرده، و یا از چیزی که از گناهان هم پلیدتر و عظیم‌تر و دقیق‌تر است، و آن عبارت است از تعلق به غیر خدای تعالی، و این معنای از تطهیر با کلمه «مس» که گفتیم به معنای علم است مناسب‌تر از طهارت به معنای پاکی از حدث و یا خبث است، و این خیلی روشن است.

پس مطهرون عبارتند از کسانی که خدای تعالی دل‌هایشان را پاک کرده، مانند ملائکه گرامی و برگزیدگانی از بشر که درباره آنان فرمود: «إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا.» (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۱۹ / ۲۳۸ - ۲۳۷)

ب) آموزش روخوانی، تجوید، صوت و حفظ برای تمامی سطوح جامعه به ویژه برای کودکان و نوجوانان

کلاس‌های رایج کنونی قرآن امری لازم اما ناکافی است. بازنگری محتوایی و شکلی این کلاس‌ها ضروری است؛ چراکه هر کلاس باید متناسب با سن و احوال مخاطب طراحی و ارائه گردد. ضمناً نباید فراموش شود که آموزش دینی یک وسیله برای پرورش حس دینی است و نباید حجابی برای این مقصد گردد.

ج) آموزش زبان عربی، ترجمه قرآن و علوم قرآنی

همان‌طور که درک عمق زیبایی اشعار حافظ و سعدی جز با تسلط بر زبان فارسی آشکار نمی‌شود، درک عمیق زیبایی‌های قرآن نیز تنها با یادگیری زبان عربی ممکن می‌گردد، همان چیزی که در روایات مختلف اهل بیت علیهم‌السلام بر آن تاکید گردیده است چنان‌که امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید: «تَعَلَّمُوا الْأَعْرَبِيَّةَ فَإِنَّهَا كَلَامُ اللَّهِ الَّذِي يُكَلِّمُ بِهِ خَلْقَهُ». (مجلسی، بی‌تا: ۱ / ۲۱۲؛ صدوق، ۱۳۶۲: ۱ / ۲۵۸)

د) آموزش نکات شیرین، نغز و تفسیری قرآن کریم

آموزش فرازهایی از زیبایی‌های قرآن و وجوه اعجاز آن و همچنین گزیده‌هایی از نکته‌های تفسیری آیات قرآن کریم از مقدمات ایجاد کشش و میل به قرآن کریم است؛ نکته‌ای که دست‌اندرکاران آموزش قرآن غالباً نگاهی وارونه به آن دارند و پس از سال‌ها تحمیل آموزش روخوانی خشک و بی‌روح، تلاش در ایجاد انس و آموزش مفاهیم را - آن هم گاهی بی‌توجه به مقتضیات سن، جنس، قوم و قبیله و موقعیت شغلی - آغاز می‌کنند.

ه) طراحی و مهندسی الگوی خانواده آرمانی و اجتماع مطلوب جهت سوق دادن جوانان به سمت قرآن و آموزه‌های وحیانی آن

ضروری است متولیان امر قرآن کریم علاوه بر توجه به محیط‌های آموزش و پرورش رسمی نظیر: مسجد، مدرسه و دانشگاه، به نقش خانواده و اجتماع در ایجاد کشش به سمت قرآن نیز توجه کنند و از تأثیر آموزش و پرورش غیررسمی همچون محیط معمول اجتماعی، فیلم‌ها و رسانه‌ها و ... بر آینده‌سازان کشور غفلت ننموده، سیاست‌های کلانی را در جهت سامان‌دهی آموزش غیررسمی در کشور تدوین و اجرا نمایند.

مراحل انس با قرآن کریم

از یک جوان که مقدمات انس با قرآن کریم را پیموده و رغبتی ابتدایی به سوی این کتاب آسمانی پیدا کرده است، انتظار می‌رود مراحل انس را تقریباً به صورت زیر ببینیم:

الف) قرائت و ترتیل روزانه آیات (قرائت و تأمل اولیه در آیات)

جوان انس یافته با قرآن تلاش دارد که قرآن را با تأنی و ترتیل تلاوت کند. ترتیل به معنای قرائت همراه با تأنی در مفهوم آیات و نقطه مقابل شتاب و عجله است. (طریحی، ۱۳۷۵: ۵ / ۳۷۸؛ ابن‌منظور، بی‌تا: ۱۱ / ۲۶۵) چراکه حضرت رسول اکرم ﷺ گل سرسبد آفرینش، به آن امر شده است: «وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِیْلًا» (مزل / ۴) و قرآن را با تأنی تلاوت کن. اما این انس سبب می‌گردد که دل مشغولی و گرفتاری‌های روزمره وی مانع از قرائت آیات نگردد. چنان‌که سفارش پیامبر اکرم ﷺ به مولای متقیان ﷺ این بود که: «وَعَلَيْكَ بِتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ عَلَى كُلِّ حَالٍ». (مجلسی، بی‌تا: ۶۶ / ۳۹۲)

ب) یافتن جایگاه برخی آیات در زندگی روزمره

پیامبر اکرم ﷺ افزون بر تلاوت آیات بر مردم، وظیفه تبیین و تعلیم آنها را نیز برعهده داشت. از این رو در برخی منابع ذکر شده که رسول اکرم ﷺ، آیات شریف را ده آیه ده آیه آموزش می‌داد. چنان‌که از ابوعبدالرحمن سلمی نقل شده است که: «ما این قرآن را از قومی فرا گرفتیم که چون ده آیه را تعلیم می‌گرفتند به ده آیه دیگر نمی‌پرداختند تا تمام مطالبی را که در همان ده آیه نخست نهفته است، بیاموزند و ما قرآن و عمل کردن به آن را می‌آموختیم و به زودی پس از ما گروهی قرآن را به ارث می‌برند که آن را مانند آب می‌آشامند و از استخوان‌های شانه آنان فراتر نمی‌رود، بلکه از اینجا فراتر نمی‌رود و دست خود را بر گلو نهاد». (واقدی، ۱۳۷۴: ۶ / ۶۲۲)

بنا به عقیده برخی، محوری‌ترین مطلب در این آموزش، طرح نمودن آیات در جایگاه مناسب خویش و نیز توصیه و ارجاع افراد به آیه مورد حاجتشان بوده است:

يَحْرَفُونَ الْكَلِمَ عَنِ مَوَاضِعِهِ ... تحریف همین جایگاه‌ها را به هم زدن و موضع‌ها را نادیده گرفتن است. این تحریفی است که روایات صحیح هم از آن حکایت می‌کند. اگر در مقام شک، آیه‌های انکار را به‌کار بگیری و اگر در مقام توبیخ آیه‌های محبت را بخوانی تحریف کرده‌ای و اینجاست که آیه‌ها گنگ و نامفهوم می‌شوند. (صفایی، ۱۳۸۰: ۱۶)

ج) مداومت بر آیات و یادسپاری آنها به عنوان نسخه شفابخش

هر یک از افراد جامعه باید با آیه‌های مناسب حالشان، همراه گردند. از این رو آیه مناسب حال و مقام پسران جوانی که به دنبال ازدواج و تشکیل خانواده‌اند، آیه شریفه «و من آیاتِه ان خَلَقَ لکم من انفسِکم ازواجاً لِتَسکنوا لیها وَ جَعَلَ بَینکم مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً» (روم / ۲۱) است نه آیات شریفه احکام بانوان. نیز در روایات است که به زنان سوره نور را بیاموزید و از آموزش سوره یوسف به آنان نهی شده است؛ (صدوق، ۱۳۶۷: ۲ / ۲۶) چراکه هر بیماری را دردی است و متناسب با درد وی دارو و درمانی.

ملاصدرای شیرازی در این باره می‌گوید:

آموزش قرآن و دعوت به آن برای هر گروهی سزاوار است که مناسب و درخور ذوق آنان، و موافق مزاج و طبع و آب‌بخور روح آنان باشد ... پس شایسته است معلم و آموزگار (قرآنی) را، که در نزد او انواع گوناگون از غذاهای علمی باشد. (شیرازی، ۱۳۶۳: ۳۰۵ - ۳۰۴)

د) تفکر و تدبر عمیق‌تر در این آیات

تدبر از نظر لغت برگرفته شده از ریشه «دبر» به معنای پشت یک چیز و شیء است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲: ۳۰۶) و تدبر عبارت است از تفکر در ورای امور؛ یعنی سرانجام کارها را دیدن و در آنها اندیشه کردن؛ (بروسوی، بی تا: ۸ / ۵۱۸) تدبر به معنای بررسی نتایج و عواقب چیزی است. به عکس تفکر که بیشتر به بررسی علل و اسباب چیزی گفته می‌شود. (طبرسی، ۱۳۶۰: ۳ / ۱۲۴؛ مکارم شیرازی، ۱۳۸۸: ۲۱ / ۴۶۷)

با این فرض، به کار بردن این دو ریشه و اشتقاق‌های آنها در قرآن بدین معناست که قاری قرآن از یک سو باید به سبب‌ها و علت‌های گزاره‌های قرآنی توجه کند و از سوی دیگر به عواقب و سرانجام این مباحث، توجه ویژه نماید. کسی که به علت نزول عذاب بر قوم سبأ می‌اندیشد در حال تفکر و آنکه به سرانجام این گونه رفتارها و این دسته انسان‌ها فکر می‌کند، در وادی تدبر به سر می‌برد.

ه) عمل به آیات

قاری قرآن هر چند از همان آغاز، گام در مسیر عمل به شریفه «فَأَقْرءُوا مَا تيسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ» (مزل / ۲۰) نهاده است، اما با گرایش به این کتاب شریف رفته‌رفته دایره علم، ایمان و عمل او آن چنان عمیق می‌گردد که می‌تواند به مدد توفیق الهی، به بطونی که معدودی از انسان‌ها به آن راه دارند، دست بیابد.

در هنگام تلاوت قرآن همیشه باید روایت امام صادق علیه السلام را مورد توجه و نظر قرار داد:

سوگند به خدا قرآن برای این نیست که آن را حفظ کنند و تدریس نمایند و یک سوره و یا کمتر بخوانند و حروف آن را نگاه دارند و حدودش را تباه کنند، بلکه برای تفکر در آیات و عمل به احکام قرآن است. (دیلمی، ۱۴۱۲: ۷۹ - ۷۸)

عوامل تقویت انس جوانان با قرآن

در یک تقسیم‌بندی می‌توان ضعف کلی نهادهای مختلف کشور در امر ترویج قرآن را در دو حیطه دانست: یکی ضعف در تولید محتوایی و نرم‌افزاری مباحث قرآنی و دیگری ضعف در شیوه‌ها و روش‌های ارائه آموزه‌های قرآن و فرهنگ قرآنی. بدین ترتیب لازم است متولیان امور قرآنی فعالیت‌های خود را در دو محور عمده ذیل متمرکز نمایند:

الف) انجام مطالعات و فعالیت‌های علمی در زمینه محتوای قرآن و تولید نرم‌افزاری

یک. مطالعه و برنامه‌ریزی شورای عالی انقلاب فرهنگی جهت تصویب سیاست‌هایی که منجر به تربیت محققین سرآمد در کلیه فعالیت‌های مرتبط با مباحث قرآنی گردد؛
دو. ایجاد رشته‌های دانشگاهی جهت استخراج و تدوین هنرمندانه قصه‌های قرآنی، شعرها، رمان‌ها، داستان‌ها، فیلم‌نامه‌ها با محوریت قرآن؛
سه. ایجاد درس و حتی رشته‌ای با عنوان «زندگی با قرآن» به منظور کاربردی کردن آیات قرآن در زندگی روزانه جوانان، در دانشکده‌های علوم قرآنی؛
چهار. مطالعه علمی و روان‌شناسی جهت ایجاد و افزایش انس با قرآن و بهره‌گیری از دستاوردهای روانشناسانه در این زمینه؛
پنج. افزایش مجلات علمی - پژوهشی و علمی - ترویجی قرآنی و توجه بیشتر به مجلات قرآنی دانشجویی؛

شش. جهت‌دهی پایان‌نامه‌ها به‌منظور استفاده در راستای ترویج فرهنگ قرآنی:

۱. پیشنهاد موضوعات کاربردی و مورد نیاز به دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مراکز قرآنی و غیرقرآنی و حمایت مالی از این قبیل پژوهش‌ها؛ بدیهی است این مراکز تنها مراکز قرآنی را شامل نمی‌شود؛ چراکه از دستاوردهای علمی مراکز غیر قرآنی نیز بسیار می‌توان بهره‌مند شد.
۲. حمایت از پایان‌نامه‌ها و پژوهش‌های مرتبط با عناوین قرآنی، مانند:

الف) کاربردی کردن آیات قرآن در زندگی روزمره دانشجویان؛

ب) پایان‌نامه‌های قرآنی مرتبط با حوزه جوانان؛

ج) پایان‌نامه‌های ناظر به فهم آسان قرآن.

هفت. تولید محتوای غنی و به‌روز در زمینه‌های زیر:

۱. معجم‌های موضوعی قرآن به‌ویژه معجم موضوعات روزآمد و مبتلا به جوان امروز؛

۲. بخش‌های مختلف آموزش روخوانی، روان‌خوانی، صوت و لحن، تجوید و وقف و ابتدا؛

۳. فنون کارآمد تدریس قرآن در کلاس‌های درسی و دانشگاهی ایران؛

۴. فنون کارآمد ایجاد انگیزه در این دروس؛

۵. آسیب‌شناسی آموزش دروس و کلاس‌های مختلف قرآنی در سی سال پس از انقلاب اسلامی؛

۶. جاذبه‌های قرآن از دیدگاه تازه مسلمانان و بررسی دلایل علمی و عملی هدایت‌یافتگان به نور قرآن؛

۷. بررسی راه‌های ایجاد گرایش بیشتر نسبت به قرآن و احساس ضرورت وحی.

هشت. تأسیس پژوهشگاه‌هایی مستقل با عنوان شبهه‌شناسی قرآنی برای پاسخ به شبهات و

زمینه‌یابی شبهات آتی برای مهار شبهه‌افکنی در آینده؛

نه. بازشناسی و استخراج ظرایف قرآنی از میراث ادبی و فلسفه اسلامی که به صورت حکایات و

تمثیلات نغز در آثار سهروردی، سعدی و دیگران وجود دارد.

ب) توجه به روش‌های ارائه بهتر قرآن کریم

برای نیل به این مهم اقدامات زیر پیشنهاد می‌گردد:

یک. استفاده از توان هنر و هنرمندان در کنار کارشناسان خبره و باسابقه حوزه معارف قرآن در

زمینه تولید نقاشی، انیمیشن، فیلم و ... از محتواهای قرآنی؛

دو. اهداء جوایز و امتیازات ویژه و قرار دادن نخبگان این حوزه در لیست نخبگان علمی و

فرهنگی شایسته حمایت؛

سه. برگزاری جشنواره‌ها و همایش‌های سالانه در این رابطه؛

چهار. گسترش رشته‌های تربیت مربی قرآن و تخصصی‌تر کردن آنها با توجه به سطح سنی مخاطبان؛

پنج. ایجاد رشته‌های دانشگاهی در زمینه آفرینش‌های قرآنی با عنوان فیلم‌ها و کارتون‌های قرآنی و ...

شش. ایجاد روزنامه‌های سراسری در زمینه قرآن و فرهنگ قرآنی در سطح کشور؛

هفت. استخدام مربیان و استادان برتر و خوش‌ذوق جهت تدریس دروس قرآنی؛

هشت. آموزش مستمر استادان و مربیان در زمینه ارتقاء فنون تدریس، فنون ایجاد انگیزه و ...

نه. اتصال حلقه‌ها و محافل مختلف قرآنی سراسر کشور و راه‌اندازی شبکه‌های اجتماعی مجازی

- قرآنی کشوری و بین‌المللی از طریق سایت‌های متمرکز جهت تبادل تجربیات و موضوعاتی چون:
۱. ایجاد بانک اطلاعات از استادان و مربیان قرآنی هر شهر و مدیریت آنها بر حسب نیازها؛
 ۲. افزایش دانش و اطلاعات تبلیغی، روان‌شناسی، مخاطب‌شناسی و ... استادان قرآنی؛
 ۳. افزایش دانش و اطلاعات قرآنی و تفسیری استادان؛
 ۴. ارائه الگوها و شخصیت‌های موفق و ممتاز قرآنی یا مسلمان شده تحت تأثیر قرآن از طریق ساخت فیلم‌های سینمایی از زندگی آنان و ...؛
 ۵. یازده. برداشتن گام‌های علمی و عملی جهت افزایش جاذبه‌های مساجد در راستای جذب جوانان؛
 ۶. دوازده. حمایت مؤثر از انجمن‌های علمی و کانون‌های قرآنی دانشگاه‌ها جهت بهره‌برداری از جاذبه گروه‌های دوستی در مسیر انس با قرآن.

موانع تقویت انس جوانان با قرآن کریم

با توجه به عصر رسانه و تکنولوژی و پیچیدگی‌های خاص این دوران، به نظر می‌رسد که بهتر است موانع دانشجویان و جوانان در انس با قرآن را بر دو محور عمده موانع نظری (معرفتی) و عملی متمرکز سازیم.

الف) موانع نظری

یک. خلأ وجود اساتید، کلاس‌ها و منابع پرثمر در دروس معارف اسلامی؛
این مانع گاهی در فقدان و کمیابی استاد و کلاس و منابع پرفایده خلاصه می‌شود و دانشجویان حسرت نداشتن آن را می‌کشند و گاهی دانشجویان با شور و نشاط و عشق وافر بر سر کلاس درس حاضر می‌شوند و انتظار آب را می‌کشند اما به دلیل وجود ضعف‌هایی در استاد یا کلاس و منبع درس با سراب مواجه می‌شوند.
دو. پرسش‌ها و شبهات بی‌پاسخ مرتبط با مباحث اعتقادی و قرآنی؛
پرسش‌ها و شبهات زمانی عرصه را بر جوان تنگ می‌کند که وی در برابر آنها جوابی دریافت نکند. از این رو در عصر حاضر که اسلام ناب محمدی ﷺ، قدرت خود را به رخ جهانیان و ابرقدرت‌ها کشیده است، تلاش مضاعف عالمان و مدافعان دین در برابر سیل شبهات قطعاً راه حق را بر آنها نمایان خواهد ساخت.
از آنجا که عرصه شبهه افکنی دشمنان همه جانبه است و به وسیله ابزارهای مختلف مانند اینترنت، روزنامه، کتاب، فیلم، مجله و شبهات را در ذهن مخاطب القاء می‌کند، اندیشمندان دینی باید در تمامی این عرصه‌ها حضور مقتدرانه داشته باشند.

سه. قرار گرفتن قرآن در حجاب عادت میان دانشجویان رشد یافته در خانواده‌های مسلمان؛ وقتی به قرآنی که در عصر حاضر سبب مسلمان شدن اندیشمندانی در غرب شده است، نگاه می‌شود و بی‌تفاوتی برخی از جوانان مسلمان را نسبت به این کتاب مشاهده می‌شود، به این نتیجه می‌رسیم که سر تفاوت این دو نگاه، در مبدأ حرکت است. یکی خدای شرک آلود سایر ادیان را شناخته و عظمت سوره «توحید» را درک نموده است و دیگری با این سوره و معارف آن زندگی کرده اما حجاب عادت باعث غفلت از معارف والای آن شده است.

چهار. فقدان انگیزه آشنایی با قرآن به جهت بینش ضعیف و معرفت ناچیز؛

پنج. تأثیر القائنات نادرست برخی که بی‌توجهی به ظاهر را رمز رسیدن به باطن معرفی کرده‌اند؛ شش. بینش ضعیف برخی متولیان امور قرآنی که موجب توقف در ظواهر به‌جای عنایت به معارف شده است.

سیر وارونه بسیاری از کلاس‌های قرآن از روخوانی به مفاهیم به جای سیر از مفاهیم به روخوانی، نیاز به واکاوی و بازنگری دوباره دارد. برگزاری مسابقات مفاهیم قرآنی و مقاله‌نویسی در کنار مسابقات حفظ و صوت و لحن، نوید آینده‌ای روشن‌تر را می‌دهد اما این امر نباید راه را به روی نوآوری‌های عقلی و شرعی جدید بریندد.

ب) موانع عملی

یک. ضعف‌های عملی برخی مریبان و اساتید قرآن و معارف اسلامی همچون بداخلاقی، بی‌باوری و بی‌عملی؛

دو. وجود زمینه‌های فراوان گناه خصوصاً گناهان جنسی در اجتماع از یک سو و بسته بودن مسیرهای مشروع از سوی دیگر؛

سه. تناقض‌های اجتماعی - سیاسی در رفتار برخی مسئولان جامعه، مانند: اشرافی‌گری و دوری از مردم و استفاده ابزاری از هیجانات جوانی به جای حل اساسی موانع زندگی قرآنی؛

چهار. به‌کارگیری غیررسمی بخش‌هایی از اجتماع به ویژه اصحاب رسانه، جهت تکرار القائنات و رفتارهای غیرقرآنی تحت تأثیر رسانه‌های نظام سلطه و الگوسازی از اسوه‌های نامطلوب غیر قرآنی به جای اهل قرآن؛

پنج. تحمیل آموزش قرآن از سوی برخی اولیا و مریبان؛

شش. همراه نکردن ایجاد حس درونی مذهبی در کنار آموزش دینی و انتقال مفاهیم؛

(کریمی، ۱۳۸۴: ۵۰)

- هفت. جهانی سازی و به کار گرفته شدن تمام توان رسانه‌ای ماهواره‌ای و مالی جهان سلطه، جهت ایجاد غفلت در جوانان مسلمان و تغییر سبک زندگی قرآنی آنان، از جمله:
۱. سعی در تغییر نگرش‌ها و گروه‌ها و هنجارهای نسل جدید؛
 ۲. معرفی «خوشی» به جای «خوبی» به عنوان مقصد و غایت آفرینش؛
 ۳. تضعیف فرهنگ قرآنی «حیا» و «عفاف» و ترویج فرهنگ «لذت‌طلبی» و «خیانت خانوادگی»؛
 ۴. تلاش جهت میراندن روح توکل و اعتماد به نفس در بین جوانان.

نتیجه

آنچه در این مقاله بیان شد، بخشی از عوامل و موانع انس با قرآن کریم است که از دیدگاه نگارنده دارای اهمیت بیشتری بوده است. انس با کتاب الهی برای کسانی میسر است که خود را به رنگ این کتاب الهی درآورده و صبغه الهی گرفته باشند.

در انس با قرآن آنچه بیش از همه دارای اهمیت است لزوم توجه به روش‌های صحیح تربیت از سوی مربیان و ضرورت تلاش و مجاهدت از سوی متربی است.

در روش‌های تربیتی امروز هنوز الگوی عملی به جای زبانی بر سایر روش‌ها برتری دارد. به جرأت می‌توان گفت آنچه در آموزش و استخدام استادان قرآنی صورت می‌گیرد، توجه صرف به دانش قرآنی و تفسیری آنها است و به شخصیت این افراد، سیرت آنها و تسلط ایشان بر مهارت‌های کلاس‌داری همچون مخاطب‌شناسی، روش‌های ایجاد انگیزه و مانند آن توجه لازم نمی‌شود. ضمن اینکه مسئولان حکومتی، متولیان دینی و اصحاب رسانه و همه کسانی که به نحوی از گروه‌های مرجع اجتماعی به‌شمار می‌آیند باید به پیامدهای رفتار خود در تربیت پنهان نسل نو توجه بیش از پیش نمایند. از سوی دیگر باید دانست که در مسیر انس با قرآن کریم، شبهات علمی یا شهوات عملی رهزن این راه است که جهت رفع آنها نیز باید متولیان هر امر تدابیر لازم را ببندیشند و فرهنگ جمعی را به سمتی سوق دهند که روح جوانان ما در بعد بینشی و گرایشی سرشار از معارف عمیق وحی گردد.

منابع و مآخذ

الف) کتاب‌ها

- قرآن کریم.

- نهج البلاغه، گردآوری سید رضی، قم، هجرت.

- ابن حنبل، احمد بن محمد، بی تا، *مسند الامام احمد بن حنبل*، بیروت، دار صادر.
- اسپالدینگ، چریل لین، ۱۳۸۱، *انگیزش در کلاس*، ترجمه محمدرضا نائینیان و اسماعیل بیابانگرد، تهران، مدرسه برهان.
- امام خمینی، سید روح الله، ۱۳۶۸، *صحیفه نور*، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- _____، ۱۳۸۷، *جهاد اکبر*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رضی الله عنه.
- امینی، عبدالحسین، ۱۳۷۹، *الغدیر فی الکتاب و السنة و الادب*، بیروت، دار الکتاب العربی.
- بروسوی، اسماعیل، بی تا، *تفسیر روح البیان*، بیروت، دار الفکر.
- حاکم نیشابوری، محمد بن محمد، ۱۴۰۶ ق، *المستدرک علی الصحیحین*، بیروت، دار المعرفه.
- دنی، ریچارد، ۱۳۸۸، *هنر ایجاد انگیزه*، ترجمه محبوبه ندیمی، تهران، آزاد مهر.
- دهخدا، علی اکبر، ۱۳۷۷، *لغت نامه دهخدا*، تهران، دانشگاه تهران.
- دیل، توویلا، ۱۳۸۴، *شیوه های ایجاد انگیزه در افراد*، ترجمه فرهاد احمدی نائینی، تهران، شرکت چاپ و نشر بازرگانی.
- دیلمی، حسن، ۱۴۱۲ ق، *ارشاد القلوب الی الصواب*، قم، شریف رضی.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ۱۴۱۲ ق، *المفردات فی غریب القرآن*، تحقیق صفوان عدنان داودی، دمشق و بیروت، دار الشامیه و الدار العلم.
- رضایی اصفهانی، محمد علی، ۱۳۷۹، *انس با قرآن کریم*، قم، شهید مسلم.
- شیرازی (ملاصدرا)، محمد بن ابراهیم، ۱۳۸۷، *مفاتیح الغیب*، ترجمه محمد خواجهی، تهران، مولی.
- صدوق، محمد بن علی، ۱۳۶۲، *الخصال*، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
- _____، ۱۳۶۷، *من لایحضره الفقیه*، تهران، صدوق.
- _____، ۱۴۰۶ ق، *ثواب الأعمال و عقاب الأعمال*، قم، دار الرضی.
- صفایی حائری، علی، ۱۳۸۰، *تطهیر با جاری قرآن*، قم، هجرت.
- _____، ۱۳۸۱، *روش برداشت از قرآن*، قم، هجرت.
- طباطبایی، سید محمدحسین، ۱۳۷۴، *المیزان فی تفسیر القرآن*، ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
- _____، ۱۳۸۸، *قرآن در اسلام*، قم، بوستان کتاب.

- طبرسی، فضل بن حسن، ۱۳۷۲، مجمع البیان لعلوم القرآن، تهران، ناصر خسرو.
- طریحی، فخرالدین، ۱۳۷۵، مجمع البحرین، تحقیق سید احمد حسینی، تهران، کتابفروشی مرتضوی.
- عمید، حسن، ۱۳۵۱، فرهنگ عمید، تهران، جاویدان.
- فاکر میبدی، محمد، ۱۳۸۹، مراحل انس با قرآن، قم، زمزم هدایت.
- فلسفی، محمد تقی، ۱۳۶۸، الحدیث، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- کریمی، عبدالعظیم، ۱۳۸۴، تربیت آسیب‌زا، تهران، انجمن اولیا و مربیان.
- کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۳۶۲، الکافی، تهران، اسلامیه.
- کحازاده، عباس و دیگران ۱۳۸۱، واژه‌نامه جامع مدیریت، تهران، ترمه.
- کردفیروزجایی، یار علی، ۱۳۸۶، چنین گفت نیچه، تهران، کانون اندیشه جوان.
- گولد، جولوس و ویلیام ل. کولب، ۱۳۸۴، فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه گروه مترجمان، تهران، مازیار.
- مجلسی، محمدباقر، ۱۳۶۵، بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار علیهم‌السلام، تهران، اسلامیه.
- مصطفوی، حسن، ۱۳۶۰ ب، مصباح الشریعه، تهران، انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران.
- _____، ۱۳۶۰، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- مطهری، مرتضی، ۱۳۷۷، مجموعه آثار، تهران، صدرا.
- مکارم شیرازی، ناصر و همکاران، ۱۳۸۸، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- نسایی، احمد بن شعیب، ۱۴۱۱ ق، السنن الکبری، بیروت، دار الکتب العلمیه.
- نقی پورفر، ولی‌الله، ۱۳۸۱، پژوهشی پیرامون تدبر در قرآن کریم، تهران، اسوه.
- نوری، میرزا حسین، بی تا، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم، مؤسسه آل‌البت علیهم‌السلام.
- واقدی، محمد بن سعد، ۱۳۷۴، الطبقات الکبری، ترجمه محمود مهدوی دامغانی، تهران، فرهنگ و اندیشه.

ب) مقاله‌ها

- یدالله‌پور، بهروز، ۱۳۹۰، «بررسی مستندات راه‌های انس بیشتر دانشجویان با قرآن»، مطالعات تفسیری، ش ۶، ص ۱۴۶ - ۱۱۹، قم، دانشگاه معارف اسلامی.